

دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی

فتح... کلانتری^۱، رحمان نجفی سیار^۲

پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۵/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۱۱

چکیده

جنگ دفاع و تهاجم را دربرمی‌گیرد.. از این رو، وقتی از جنگ ترکیبی صحبت می‌شود، این جنگ همانند جنگ کلاسیک شامل دفاع و تهاجم است. دفاع ترکیبی دارای ماهیتی متناسب با تهاجم ترکیبی است و باید بر اساس اقدام مشترک تمام ارکان و ذی‌نفعان جامعه از دولت تا بخش خصوصی و نهادهای مدنی انجام شود. در دفاع ترکیبی باید یک برنامه جامع امنیتی پیاده شود که تمامی بخش‌های کلیدی جامعه در برنامه‌ریزی و اجرای آن گنجانده شوند. در این راستا، هدف اصلی این مقاله، تبیین دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی در سطوح مختلف است. نوع پژوهش، کاربردی است که با روش تاریخی و تحلیل محتوا، به صورت کیفی نظام‌مند انجام شده است. روش گردآوری داده‌ها، اسنادی و کتابخانه‌ای و مصاحبه با ۲۰ نفر از خبرگان است. یافته‌های تحقیق بیانگر این است که سپهد شهید حاج قاسم سلیمانی از جمله راهبرددست‌های برجسته دفاع ترکیبی بوده؛ زیرا ایشان سه دستاورد را باهم ترکیب کرده بودند: اول، نابودی تروریسم و داعش؛ دوم، حفظ جبهه یکپارچه مقاومت و سوم، کلید زدن خروج آمریکا از منطقه غرب آسیا. بر اساس نتایج تحقیق، دفاع ترکیبی شهید سلیمانی از یک‌طرف «موازنه قوا» را به «موازنه مقاومت» و از سوی دیگر، «موازنه تهدید» را به «موازنه امنیت» تبدیل نموده است. در چارچوب نگاه وسیع فرامرزی و توسعه عمق راهبردی باعث شکل‌گیری «جغرافیای یکپارچه مقاومت» جهت تقابل با زیاده‌خواهی آمریکا در سطح منطقه و جهان شده است.

واژگان کلیدی: جنگ ترکیبی، دفاع ترکیبی، بازدارندگی ترکیبی، شهید سلیمانی، ج.ا.ایران.

۱. دانشیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول). ffkalantari@chmail.ir

۲. استادیار روابط بین‌الملل دانشگاه عالی دفاع ملی. political19@gmail.com

۱. مقدمه

جنگ‌های ترکیبی، آخرین و جدیدترین مفاهیمی هستند که در دو دهه اخیر در ارتباط با جنگ و دفاع بکار برده شده‌اند. این عبارت در متن ادبیات و اسناد راهبردی ناتو، اتحادیه اروپا و دولت‌های جهان وجود دارد و الهام‌بخش بسیاری از کتب، مقالات و مباحث سیاسی بوده است. جنگ ترکیبی، عملیات ترکیبی، حمله ترکیبی و دفاع ترکیبی مفاهیمی نزدیک به هم هستند. جنگ ترکیبی، در حقیقت بکارگیری و بسیج تمام ظرفیت‌های ملی برای رسیدن به پیروزی و اهداف سیاسی است. به عبارتی دقیق‌تر، جنگ ترکیبی استفاده هماهنگ از ابزارهای مختلف قدرت برای ضربه‌زدن و آسیب‌پذیر کردن همزمان چندین عرصه از جامعه هدف از طریق هم‌افزایی است (هرتا^۱، ۲۰۱۷: ۱۳۷).

در جنگ ترکیبی، ابزارهای قدرت شامل ابزار نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و اطلاعاتی است. در این جنگ اهداف نیز به همین منوال ضربه‌زدن سیاسی، اقتصادی، نظامی، زیرساختی، اجتماعی و اطلاعاتی رادربرمی‌گیرد. در این زمینه، «بان استولتنبرگ» دبیرکل ناتو در سال ۲۰۱۵م. عنوان می‌کند که ترکیب راهبردها رویکرد جامع ماست؛ ما از ترکیب ابزارهای نظامی و غیرنظامی برای ثبات کشورها استفاده می‌کنیم و دیگران از همین ابزارها برای بی‌ثبات‌سازی استفاده می‌کنند (فلمینگ^۲، ۲۰۱۵: ۱۱).

در ارتباط با تهدیدات ترکیبی، ج.ا.ایران امروزه در شرایطی خاص قرار دارد که دفاع ترکیبی در این شرایط کاملاً موضوعیت می‌یابد. امروزه دشمنان از تمام ابزارهای خود از جمله تهدید به حمله نظامی، ایجاد تنگناها و تحریم‌های اقتصادی، تحریک شکاف‌های قومیتی و مذهبی، تزلزل باورهای دینی و سست و لرزان نمودن بنیان‌های خانوادگی و اجتماعی استفاده می‌کنند؛ و نمونه تمام و کمال یک نبرد ترکیبی را علیه کیان نظام و ملت به راه انداخته‌اند. سرعت عمل و توان پاسخگویی ما در این اوضاع و احوال در قالب دفاع ترکیبی و همگرا بسیار مهم و سازنده خواهد بود تا بتوانیم نقاط ضعف را برطرف کرده و

1. Herta
2. Flemin

از آسیب‌پذیری بکاهیم. با توجه به موارد پیش‌گفته جنگ ترکیبی چالش‌های مهمی را برای ج.ا.ایران ایجاد کرده است، به همین دلیل مسئولین نظام باید در این مقطع حساس دفاع ترکیبی را در اولویت کاری خود قرار دهند، همان‌طوری که شهید سلیمانی به‌خوبی دفاع ترکیبی را در مقابل دشمن اجرا کرد و از این طریق دستاوردهای ملی، منطقه‌ای و جهانی را برای نظام به ارمغان آورد. بنابراین، آنچه که به‌عنوان مسئله اصلی تحقیق ذهن محقق را به خود معطوف کرده این است که بین دفاع ترکیبی و تهاجم ترکیبی، بازدارندگی ترکیبی قرار دارد. برای بازدارندگی ترکیبی باید اتاق جنگ ترکیبی با آرایش جنگی متناسب و بسیج همه امکانات کشور در زمینه‌های فرهنگی، رسانه‌ای، سیاسی، اجتماعی، امنیتی، اطلاعاتی و سایبری تشکیل شود. دفاع ترکیبی مرحله قبل از بازدارندگی ترکیبی و تهاجم ترکیبی مرحله بعد از بازدارندگی ترکیبی است. وجه تمایز بین دفاع ترکیبی و تهاجم ترکیبی، بازدارندگی است. برخلاف جنگ ترکیبی در تهاجم ترکیبی عنصر بازدارندگی وجود ندارد؛ زیرا از این مرحله عبور شده است. وجه اشتراک جنگ ترکیبی با تهاجم ترکیبی، ابزار، روش، اصول و ویژگی‌های آنها است. با توجه به وجوه اشتراک یاد شده، در این پژوهش درصدد تبیین آموزه دفاع ترکیبی در راهبرد و عملکرد شهید سلیمانی هستیم. در این راستا، سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی برای ج.ا.ایران در سطوح مختلف چه بوده است؟ عواملی که باعث اهمیت و ضرورت اجرای این تحقیق شده است، عبارت‌اند از: ۱- شناسایی راهکنش‌ها، تکنیک‌ها، اصول و ویژگی‌های جنگ ترکیبی. ۲- شناسایی تفاوت بین تهاجم ترکیبی با دفاع ترکیبی. کم‌توجهی به نتایج تحقیق باعث غفلت از بازدارندگی ترکیبی و ابزارها و روش‌های مقابله با تهاجم ترکیبی می‌شود.

هدف اصلی پژوهش تبیین دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی در سطوح مختلف است. اهداف فرعی پژوهش نیز عبارت‌اند از: ۱- تبیین دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی در سطح ملی ۲- تبیین دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی در سطح منطقه‌ای ۳- تبیین دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی در سطح جهانی.

۲. پیشینه‌شناسی پژوهش

ریاضی و همکاران (۱۴۰۰) در فصلنامه راهبرد دفاعی مقاله‌ای با عنوان «مؤلفه‌ها و ابزارهای جنگ ترکیبی امریکا علیه ج.ا.ایران» تألیف کرده‌اند. در این مقاله هشت مؤلفه روانی، اطلاعاتی، اقتصادی، دیپلماسی - سیاسی، سایبری، نیروهای نظامی منظم و نیروهای ویژه و حمایت از درگیری‌های داخلی، مهم‌ترین مؤلفه‌های جنگ ترکیبی هستند. در همین زمینه تعداد ۵۳ ابزار از مؤلفه‌های یادشده، تعیین گردیده است.

مقاله‌ای با عنوان «دکترین جهادی شهید سلیمانی در تقابل با دکترین نظامی امریکا» به قلم کلانتری (۱۴۰۲) در فصلنامه مطالعات علمی دفاع مقدس چاپ شده است. بر اساس نتایج این پژوهش رهنامه جهادی شهید سلیمانی باعث شکست هژمونی و قدرت امریکا در منطقه شد. شهید سلیمانی، بنیانگذار دکترین دفاعی تهاجم‌پایه و دکترین بازدارندگی آتش به اختیار بود. راهبرد «سرباز بدون مرز» یعنی تشکیل یک نیروی جهادی چندملیتی برای عمق‌بخشی دفاعی در فرامرزاها. سردار سلیمانی با هزینه کم باعث یکپارچه‌سازی و شبکه‌ای نمودن نیروهای محلی جبهه مقاومت شد. بکارگیری دکترین جهادی همزمان در سه سطح تاکتیکی، عملیاتی و راهبردی به پیروزی در جنگ منجر شد.

شاه‌محمدی (۱۴۰۱) در همایش بین‌المللی مکتب شهید سلیمانی مقاله‌ای با عنوان «شهید سلیمانی و امنیت منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای» تألیف نموده است. در این مقاله شهید سلیمانی با ترکیبی از راهبردهای جنگ کلاسیک، نامتقارن، بسیج مردمی، پیوند میان ملی‌گرایی و اعتقادات دینی، شکستن مرزهای جغرافیایی با تکیه بر اصول مقاومت واحد، توانست نظم نوینی از امنیت را در سطوح منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای پایه‌گذاری کند.

«نقش شهید سلیمانی در سیاست خارجی ج.ا.ایران» به قلم عباس‌زاده (۱۴۰۱) نقش مؤثر سردار سلیمانی در انواع دیپلماسی به‌خصوص در دیپلماسی پنهان و دستاوردهای ملی، منطقه‌ای و جهانی برای ج.ا.ایران و جبهه مقاومت را مورد بررسی قرار می‌دهد. در این مقاله برخلاف مقالات قبلی دفاع ترکیبی مورد توجه قرار گرفته است؛ اما همانند سایر مقالات در این مقاله نیز سطوح جنگ، عمق‌بخشی دفاعی و جبهه مقاومت پردازش شده

است. نوآوری این مقاله در ارائه تعریف بومی از جنگ ترکیبی و دفاع ترکیبی است؛ همچنین ایجاد تفاوت بین تهاجم ترکیبی با جنگ ترکیبی و بازدارندگی ترکیبی.

۳. چارچوب مفهومی و نظری

۳-۱. تعریف مفاهیم

۳-۱-۱. جنگ ترکیبی^۱

«کروکرو» جنگ ترکیبی را جنگ نامحدود با بکارگیری مبتکرانه تعدادی نامحدود از روش‌های نظامی و غیرنظامی از همه محیط‌ها (زمین، هوا، دریا، فضا و محیط سایبری) با هماهنگ‌سازی چندجانبه کنشگران دولتی، غیردولتی، بین‌المللی و فردی به منظور حصول اهداف سیاسی می‌داند. به اعتقاد وی، جنگ ترکیبی ملغمه‌ای از تجهیزات و عملیات نظامی و غیرنظامی، تروریسم، راهکنش‌های چریکی، حملات سایبری و مجرمانه است. جنگ ترکیبی به جمع بین اعداد، همگرایی روش‌ها و تجهیزات، هم‌جوشی تهدیدها و توانمندی‌ها در یک محیط مبهم عملیاتی جامه عمل می‌پوشاند (کروسرو^۲، ۲۱۰۴: ۲۳۶-۲۳۱).

به باور گراسیمف، در عصر حاضر مرز میان جنگ و صلح مبهم و نامشخص است؛ چراکه دیگر دولت‌ها به صورت رسمی به یکدیگر اعلان جنگ نمی‌کنند و به تبع آن قوانین جنگ نیز تغییر کرده است. همین مسئله استفاده یکپارچه از نیروهای نظامی و غیرنظامی را ضروری ساخته است. به طور کلی می‌توان گفت، گراسیمف نسل جدید جنگ‌ها را این گونه توصیف می‌کند:

«استفاده گسترده از ابزارهای سیاسی، اقتصادی، اطلاعاتی، بشردوستانه و ابزارهای غیرنظامی دیگر که با آشوب مدنی در بین مردم محلی و پنهان کردن نیروهای مسلح تکمیل شده است» (کلین^۳، ۲۰۱۵: ۳).

1. Hybrid Warfare

2. Cruzeru

3. Klein

۲-۱-۳. دفاع ترکیبی^۱

جنگ ترکیبی شامل درهم‌تنیدگی تهاجم و دفاع ترکیبی است. از این رو، دفاع ترکیبی یکی از قسمت‌های مهم جنگ ترکیبی است و سلسله اقداماتی که باعث خنثی‌سازی یا دفع تهاجم ترکیبی می‌گردد را شامل می‌شود. جنگ ترکیبی یک عملیات پیچیده است که در درجه اول به یک رهبری قوی نیاز دارد تا بتواند در سریع‌ترین زمان ممکن مجوز عملیات ترکیبی را صادر کند و منابع را به آن تخصیص دهد. شناسایی آسیب‌پذیری دشمن و لیست کردن اهداف و نقاط ضعف کلیدی آن گام مهمی در این خصوص است (کلانتري، ۱۴۰۲: ۲۵۵).

۲-۳. چارچوب نظری پژوهش

به علت پیچیدگی و تنوع ابزارها، کنش‌ها و واکنش‌ها در جنگ ترکیبی، تعریف واحدی از جنگ ترکیبی وجود ندارد. هرگاه ترکیبی از مؤلفه‌های ذکرشده مورد استفاده قرار گیرد به نوعی جنگ ترکیبی در جریان است. به عبارتی دیگر، ترکیبی از عملیات نظامی دیپلماتیک، سایبری و اطلاعاتی، جنگ ترکیبی را تشکیل می‌دهند. به نظر می‌رسد عصری جدید در تاریخ جنگ در حال وقوع است. جنگ‌های پیچیده پُر ابهام، پرابزار و پیچیده و متنوع؛ این ویژگی‌های جنگ ترکیبی است (هافمن، ۲۰۱۷: ۱۳۴).

رهبر معظم انقلاب اسلامی در سخنان خود به مفهوم «تهاجم ترکیبی» اشاره کرده و

فرمودند:

«تهاجم دشمن یک تهاجم ترکیبی است یعنی جنبه اقتصادی در آن هست، جنبه سیاسی در آن هست، جنبه امنیتی در آن هست، جنبه رسانه‌ای در آن هست، جنبه دیپلماسی در آن هست، از همه جهت یک حمله ترکیبی دسته‌جمعی را شروع کرده‌اند. ما هم در مقابل بایستی حرکتمان حرکت ترکیبی باشد» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۱۱/۱۹).

جنگ‌های ترکیبی از معمول‌ترین و پیچیده‌ترین انواع منازعات در عرصه بین‌المللی هستند که این روزها از سوی بازیگران دولتی و غیردولتی بکارگرفته می‌شوند. جمهوری اسلامی ایران به دلیل نوع کنشگری خود در عرصه سیاست بین‌الملل، هدف جنگ‌های

^۱. Hybrid Defense

ترکیبی دشمنانش قرار گرفته است؛ جنگ‌هایی که رهبر معظم انقلاب هم بارها بر لزوم آمادگی، تدبیراندیشی و هماوردی در برابر آن تأکید کرده‌اند. معظم‌له فرمودند: «امروز مقابله با تهاجم دشمن برای تحریف واقعیت‌ها، دستاوردها، پیشرفت‌ها و اقدامات حماسه‌آمیز نظام اسلامی نیازمند یک حرکت دفاعی و تهاجم ترکیبی با محوریت فریضه فوری و قطعی جهاد تبیین است» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۹/ ۱۱/ ۱۴۰۰).

با توجه به موارد ذکرشده، چارچوب نظری این تحقیق تلفیقی از بیانات مقام معظم رهبری در مورد جنگ ترکیبی با دیدگاه فرانک هافمن، نظریه‌پرداز جنگ ترکیبی است.

۴. دفاع ترکیبی در برابر جنگ ترکیبی

در یک جنگ ترکیبی لزوماً از حمله نظامی استفاده نمی‌شود بلکه استفاده از اصطلاح جنگ نشان‌دهنده ماهیت خصمانه جدی و ماندگاری چالش آن است و آثار و تبعاتش شبیه جنگ است. درحالی‌که بکارگیری همزمان ابزارهای خشونت‌آمیز و غیرخشونت‌آمیز برای رسیدن به اهداف یک پدیده قدیمی است، هماهنگی انعطاف‌پذیر، سرعت عمل و نحوه هدف‌گیری آنها در قالب جنگ ترکیبی کاملاً جدید است.

جنگ‌های ترکیبی به ذات خود پیروزی‌بخش هستند و با کمترین مبارزه و حتی بدون مبارزه نظامی به حداکثر اهداف دست می‌یابند. در حقیقت، جنگ‌های ترکیبی در اثر یک سری از رقابت‌ها و درگیری‌ها بین بازیگران در سطح بین‌المللی صورت می‌گیرند. بسیاری بر این عقیده‌اند که جنگ‌های ترکیبی در دهه‌های آینده تشدید خواهد شد و در سطوح منطقه‌ای و جهانی قدرت‌های روبه‌رشد و یا بازیگران ناراضی در مناطقی که می‌توانند از مزیت‌های نسبی آن بهره‌مند شوند، به رقابت پرداخته و از تکنیک‌های جنگ ترکیبی و از طریق طیف گسترده‌ای از ابزارها به اهداف خود دست خواهند یافت. آنها از طریق جنگ ترکیبی توابع مختلف اجتماعی را نه برای شورش علیه حاکمیت بلکه جهت تضعیف هنجارها و فروپاشی قوانین و مقررات دنبال خواهند کرد (فریدمن، ۲۰۱۷: ۴).

گام اول دفاع ترکیبی در مقابله با تهاجم ترکیبی شناسایی ابعاد این تهدید است. اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی مردم از تهاجم ترکیبی، گام دوم و تصمیم‌گیری در مورد چگونگی جاه‌طلبی دشمن در تهاجم ترکیبی نیز گام سوم این جنگ است. در واقع، اساسی‌ترین هدف راهبردی دفاع ترکیبی در مقابل تهاجم ترکیبی، حفظ و ارتقای ظرفیت دولت و جامعه برای اقدام متقابل است. دولت و جامعه باید با ارزیابی آسیب‌پذیری‌ها و ایجاد یک رویکرد مشترک و هماهنگ در برابر طیف وسیع تهدیدهای ترکیبی توان مقاومت و مقابله داشته باشند. یک وضعیت دفاعی معتبر و مستحکم در برابر تهدیدهای ترکیبی نمی‌تواند صرفاً بر روی نیروهای نظامی و امنیتی بنا شود؛ چراکه اهداف کاملاً پراکنده هستند. به‌عنوان نمونه، دولت فنلاند همین رویکرد را در رابطه با دفاع ترکیبی پیاده کرده و از طریق همکاری بین مقامات، جامعه، کسب‌وکارها، سازمان‌های مدنی و شهروندان رویکرد جامع امنیتی خود را تأمین کرده است (قاسمی، ۱۴۰۱: ۷۵).

مرحله مهم دیگری که در دفاع ترکیبی و در برنامه‌ریزی راهبردی دفاع ترکیبی وجود دارد، جلوگیری از تجاوز ترکیبی دشمن و اقدامات بازدارنده است. اقدامات بازدارنده در مقابل تهدیدات ترکیبی خود نیز باید ترکیبی باشد. علائم و اطلاعات جنگ‌های ترکیبی به مانند شیوه‌های سنتی جنگ نیست بلکه تشخیص جنگ‌های ترکیبی، شناخت آستانه‌ها در آنها و چگونگی ورود به آنها نیازمند فراتر رفتن از رویکردهای فعلی و سنتی است و به هوش نظامی بالایی نیاز دارد. در جنگ‌های ترکیبی تأکید بر خلاقیت و بهره‌گیری از ابهام و فریب و استفاده مبتکرانه از ابزارهای غیرنظامی جهت هدف قرار دادن تمام اهداف در جامعه موردنظر است. در این جنگ دشمن تلاش می‌کند نقاط آسیب‌پذیر را که بیشترین عدم‌تقارن در آنها وجود دارد، شناسایی کرده و مورد هدف قرار دهد. دشمن اهدافی را در کنار هم قرار می‌دهد که در ترکیب باهم بیشترین اثرگذاری را خواهند داشت. اطلاعات این نقاط آسیب‌پذیر را دشمن می‌تواند از طریق میدانی و یا اپراتورهای نرم‌افزاری و تکنیک‌های اطلاعاتی و ارتباطی بدست آورد. در این خصوص عملیات ضد اطلاعات باید تمام تلاش خود را بکار گیرد که دشمن نتواند اطلاعات مهم و کاربردی و لازم را از متن

جامعه بدست آورد. آسیب‌پذیری‌ها و دیوارکشی‌های سایبری که امروزه توسط بسیاری از کشورها به‌عنوان یک بحران شناخته می‌شود در همین راستا قرار دارد؛ فضای سایبری و رسانه امروزه میدان‌دار و نقطه اتکای عملیات ترکیبی هستند. شاید بیان عواطف، احساسات، افکار و باورها و انتقادات که در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی برآحتی و بدون حساسیت اتفاق می‌افتد، خوراک مناسب و مفیدی برای حملات ترکیبی باشد و مخاطب بدون آنکه متوجه باشد خود را به‌عنوان یک سیل و خوراک جهت حمله عرضه می‌کند (محبی، ۱۴۰۱: ۵).

۵. سطوح و مراحل دفاع ترکیبی شهید سلیمانی در برابر جنگ ترکیبی دشمن

دفاع ترکیبی شهید سلیمانی در سه سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی و در سه مرحله اجرا شده است. تنها راه مقابله با تهاجم ترکیبی، دفاع ترکیبی است به‌گونه‌ای که کارایی کامل آن نیازمند مراحل تکوینی زیر است:

۵-۱. مرحله اول؛ دفاع ترکیبی

بی‌شک دفاع ترکیبی باید ماهیتی متناسب با تهاجم ترکیبی داشته باشد که درک و فهم آن مستلزم تشکیل اتاق عملیاتی است که بتواند دقیقاً تمام خطوط درگیری، موقعیت دشمن، حجم نیروها، امکانات موجود و توان پشتیبانی، میزان پیشروی و نقشه عملیاتی آنها را رصد و در همه زمینه‌ها آمادگی رزمی و پدافندی را ایجاد کند. چالش‌ها و موانع دفاع ترکیبی در شرایط فعلی عبارت‌اند از:

الف) تنوع شیوه‌ها و ابزارهای دشمن در جنگ ترکیبی که می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره کرد: عملیات روانی، تبلیغات، ارباب، تخریب و ترور، هویت‌زدایی، فضاسازی، شایعه‌پراکنی، اغتشاش خیابانی، جاسوسی، نفوذ، همراه‌سازی عوامل داخلی، ایران‌هراسی، بهره‌گیری از اتباع بیگانه، اراذل و اوباش، طبقات محروم، شکاف‌های مذهبی، قومیتی، جنسیتی، ماهواره، فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی، اعتصاب، تحصن، فحاشی و بددهنی، وسوسه و هیاهو، پول‌پاشی، جنگ ارزی، تحریم، تطمیع و تحریک و ... .

ب) غلبه ماهیت فرهنگی و اقدامات روانی و تبلیغاتی که در جریان این جنگ ترکیبی به‌عنوان آماده‌سازی فکری و ذهنی صورت گرفته است.

ج) غفلت از اقدامات زمینه‌ساز فرهنگی؛ حداقل از دی‌ماه ۱۳۷۸ با تأسیس بی.بی.سی فارسی به‌منظور بلوک‌سازی اقشار در ایران شروع و بتدریج ابعاد پیچیده‌تری گرفته است.

۲-۵. مرحله دوم؛ بازدارندگی ترکیبی

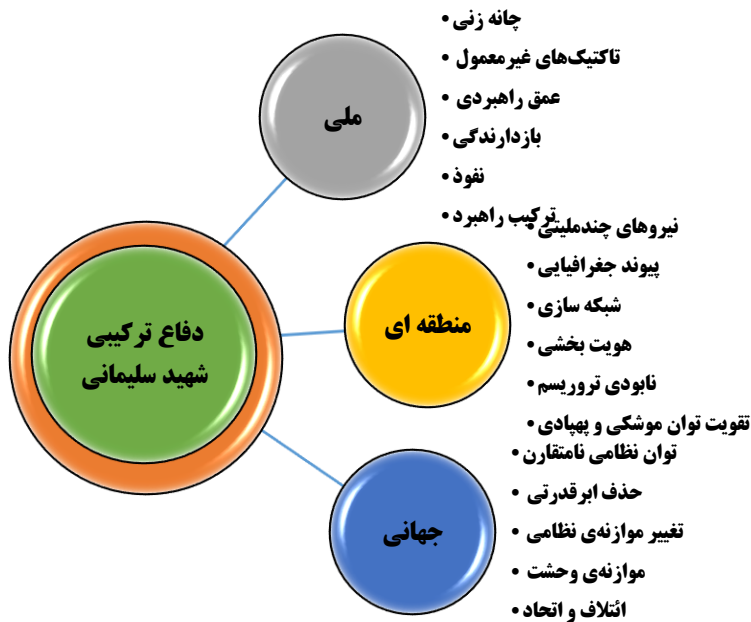
اگر ج.ا.ایران همیشه در شرایط پدافندی در جنگ ترکیبی باشد، باید هرازگاهی شاهد تهاجم و یا به‌عبارت دقیق‌تر اوج‌گیری این درگیری باشیم؛ چراکه این جنگ در مراحل اولیه خود بوده و برای درازمدت برنامه‌ریزی شده است. دسترسی به موقعیت بازدارندگی در جنگ ترکیبی در حالی دست‌یافتنی است که اتاق جنگ ترکیبی با آرایش جنگی متناسب و بسیج همه امکانات کشور در زمینه‌های فرهنگی، رسانه‌ای، سیاسی، اجتماعی، امنیتی، اطلاعاتی و سایبری تشکیل شود.

۳-۵. مرحله سوم؛ تهاجم ترکیبی

اگرچه در رهنامه نظامی ج.ا.ایران حمله و تجاوز نظامی جایگاهی نداشته و ندارد اما بازدارندگی عملی بدون دستیابی به نقطه‌زن‌های ترکیبی ممکن نیست. نکته مهم این است که نقطه‌زن‌های ترکیبی بدون فتح خرمشهرهای فکری، فرهنگی و سیاسی ممکن نخواهد شد (کلاتری، ۱۴۰۲: ۲۶۰).

۶. مدل مفهومی تحقیق

بر اساس اهداف و سؤالات، مدل مفهومی این تحقیق دو سطح دارد: سطح اول مراحل مقابله با جنگ ترکیبی است که شامل سه مرحله، دفاع ترکیبی، بازدارندگی و تهاجم ترکیبی است. سطح دوم که از طریق مصاحبه ب‌دست آمده شامل دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی است که در سه سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی تبیین شده است.

شکل شماره ۱. مدل مفهومی پژوهش

۲. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش دانش موجود را نسبت به موضوع تحقیق، افزایش می‌دهد، از این رو، کاربردی و تصمیم‌گرا است. در این پژوهش نظریه‌پردازی مورد نظر نمی‌باشد، به همین دلیل با روش تاریخی و تحلیل محتوا، به صورت کیفی نظام‌مند انجام گردیده است. روش گردآوری داده‌ها اسنادی و کتابخانه‌ای است. خبرگان شامل ۲۰ نفر از فرماندهان و اعضای نشست تخصصی شهید سلیمانی بوده که برگزارکنندگان اصلی همایش بین‌المللی مکتب شهید سلیمانی هستند. محقق پس از مصاحبه با ۲۰ نفر به اشباع نظری رسیده است، تجزیه و تحلیل یافته‌ها و متن مصاحبه بر اساس روش تحلیل محتوا انجام شده است. در این روش دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی به صورت مقوله و گزاره از متن مصاحبه و اسناد استخراج شده و باهم تلفیق شده است؛ به همین دلیل از روایی و پایایی لازم برخوردار است. از نظر زمانی همزمان با حادثه ۱۱

سپتامبر سال ۲۰۰۱ میلادی تا شهادت سردار سلمانی در سال ۱۳۹۸ را دربرمی‌گیرد. از نظر مکانی و موضوعی نیز شامل اثرگذاری دفاع ترکیبی شهید سلیمانی در سطح جهان است.

۸. تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

چنانچه مبنای جنگ ترکیبی را ترکیب راهبردها و روش‌ها بدانیم، باید گفت که سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی بزرگترین راهبرددست جنگ ترکیبی بوده است؛ زیرا ایشان سه راهبرد را باهم ترکیب کرده‌اند: اول، نابودی تروریسم و داعش؛ دوم، حفظ جبهه یکپارچه مقاومت و سوم، خروج امریکا از منطقه غرب آسیا. شهید سلیمانی به‌طور همزمان راهبردهای یاد شده را در منطقه غرب آسیا با موفقیت اجرا کردند. از طرفی با ترکیب روش‌های جنگی جدید مانع از دستیابی امریکا به اهداف شوم خود در منطقه شد. در جنگ متعارف دولت‌ها با محوریت نیروهای مسلح در مقابل هم قرار می‌گیرند که به معروف به جنگ «دولت-دولت» معروف است، اما شهید سلیمانی این روش را تغییر داده و با ابداع و ترکیب روش‌های جدید، دفاع ترکیبی جدیدی را علیه نظام سلطه در منطقه غرب آسیا اجرا کرد. روش «دولت-دولت» را به روش‌های «بازیگر-بازیگر» (گروه‌های مقاومت در مقابل تروریسم و یا در مقابل امریکا) و «بازیگر-دولت» (حشدالشعبی و دولت عراق) تغییر داد و با ترکیب بازیگران و گروه‌های مقاومت متعدد مثل حشدالشعبی-فاطمیون، حیدریون، حزب‌الله، انصارالله، حماس، فتح و سایر گروه‌های جهادی و مبارز، روش‌های غیرمعمول مثل جنگ زیرزمینی را جایگزین روش‌های معمول جنگی و الگوهای جنگی غیرمعمول، مثل الگوی جنگ نهضتی را جایگزین الگوی جنگ متعارف کرد. شهید سلیمانی از طریق دفاع ترکیبی در منطقه غرب آسیا «موازنه مثبت» و «قدرت نفوذ» ایجاد نمود. معمولاً در جنگ‌هایی که کشورهای ابرقدرت حضور دارند مثل جنگ جهانی اول و دوم، پس از اتمام جنگ در سطح منطقه و جهان «موازنه منفی» و «قدرت هژمون» ایجاد می‌شود مثل جهان دوقطبی یا تک قطبی (نجفی سیار، ۱۴۰۱: ۲۳).

شهید سلیمانی از طریق دفاع ترکیبی موفق به ایجاد موازنه مثبت در سطح جهان شد و برای همیشه امریکا را از «ابرقدرتی و قدرت هژمون» حذف نمود؛ به همین دلیل امریکا با هفت تریلیون دلار هزینه جنگی بدون دستاورد منطقه غرب آسیا را ترک کرد.

شهید سلیمانی با ترکیب روش‌ها و راهبردهای برتر دفاع ترکیبی، برای اولین بار در طول تاریخ وارد جنگی شد که به‌طور همزمان در هر سه سطح تاکتیکی، عملیاتی و راهبردی پیروز میدان شد. چنانچه تمام جنگ‌های دنیا را بررسی کنیم تاکنون هیچ جنگی اتفاق نیفتاده که یک کشور به‌طور همزمان در هر سه سطح جنگ پیروز شده باشد؛ به‌عنوان مثال آلمان در جنگ جهانی دوم در سطح تاکتیک و عملیات گرفتار زمستان سخت شوروی شد و نابود گردید. در جنگ ارتش سرخ شوروی علیه افغانستان در سال ۱۳۵۸ شمسی، شوروی در سطح راهبردی شکست خورد اما در سطح تاکتیکی و تا حدودی عملیاتی موفق بود. در جنگ رژیم بعث عراق علیه ایران، عراق در سطح راهبردی شکست خورد اما در سطح تاکتیکی و عملیاتی دستاوردهای محدودی به‌دست آورد. در جنگ رژیم بعث عراق علیه کویت، عراق در سطح راهبردی شکست خورد اما در سطح تاکتیکی و عملیاتی موفق بود. در جنگ دوم خلیج فارس امریکا علیه عراق و افغانستان، امریکا در سطح راهبردی و عملیاتی شکست خورد اما در سطح تاکتیکی موفقیت‌های نسبی کسب کرد. تنها جنگی در دنیا که در هر سه سطح به‌طور همزمان پیروز شد، جنگ جبهه مقاومت به فرماندهی سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی بود. این بزرگترین (پیروزی همزمان در هر سه سطح جنگ) دستاورد برای انقلاب اسلامی است که تاکنون در جهان مسبوق به سابقه نبوده است.

الگوی جنگ نامنظم در ارتش‌های جهان مسبوق به سابقه است اما الگوی جنگ نهضتی برای اولین بار توسط شهید سلیمانی در جنگ‌های اخیر اجرا شد. در این الگو تیم‌های کوچک و عملیاتی که ترکیبی از افراد نهضت‌های آزادی‌خواه بودند، یک عملیات مرکب نامنظم را اجرا کردند. عملیات مرکب، نوعی عملیات است که بین ارتش‌های دو یا چند کشور به‌صورت منظم اجرا می‌شود اما الگوی جنگ نهضتی ترکیبی از گروه‌های جهادی و مقاومت با نیروی قدس است. به همین دلیل به آن الگوی جنگ نهضتی گفته می‌شود که

عملیات نامنظم مرکب انجام می‌دهد. شهید سلیمانی بر اساس نظریه مقاومت، جغرافیای یکپارچه مقاومت را در منطقه غرب آسیا تشکیل داده و تهران را از طریق مرز زمینی به دریای مدیترانه و شامات وصل کرده است. این جغرافیا به‌عنوان نظم نوین مقاومت پایه در تقابل با نظم تک‌قطبی امریکا باعث اضمحلال طرح خاورمیانه بزرگ و حذف هژمونی نظام سلطه در منطقه غرب آسیا شده است. امروز نظم مقاومت پایه که باعث‌وبانی آن سپهبد شهید سلیمانی بود در تقابل با نظم امریکایی قرار گرفته و باعث خروج یک‌جانبه امریکا از منطقه غرب آسیا شده است.

۸-۱. دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی برای جمهوری اسلامی ایران

تجزیه و تحلیل دفاع ترکیبی در عملکرد شهید سلیمانی جهت حل منازعات به شرح زیر است:

۸-۱-۱. شبکه‌سازی مقاومت در سطح فرمانطقه‌ای

یکی از اقدامات برجسته سردار سلیمانی در راستای نظریه مقاومت فعالانه، شبکه‌سازی مقاومت در سطح فرمانطقه‌ای بود. اندیشکده امریکایی «مؤسسه واشینگتن برای سیاست خاور نزدیک» در این زمینه اشاره می‌کند: «ایران چهار دهه گذشته را وقف ایجاد اتحادهای بین‌المللی و تقویت متحدان نظامی خود و طیفی از شبه‌نظامیان تحت حمایت خود کرده است. من عادت ندارم حکومت ایران را ستایش کنم. اما بگذارید این را بگویم: آنها موقعیت فعلی‌شان را با حفظ تمرکز بر اهداف خود و چندین دهه سرمایه‌گذاری در این باره بدست آورده‌اند» (اکبری، ۱۴۰۱: ۲۷).

نشریه مرکز مبارزه با تروریسم می‌نویسد: «اواسط سال ۲۰۱۵ در سوریه، همه‌چیز دقیقاً آن‌گونه که سلیمانی می‌خواست پیش نمی‌رفت. نیروهای اسد مدام دست به خیانت [و فرار] می‌زدند و بنابراین شبه‌نظامیان عراقی، افغانستانی و پاکستانی تحت حمایت ایران در مبارزه با شورشیان سنی برای کنترل بزرگ‌ترین شهر سوریه، یعنی حلب، تقریباً تنها مانده بودند. این نیروها نیاز به حمایت یک قدرت خارجی بزرگ‌تر داشتند؛ قدرتی که ظرفیت

قدرتمندی در جنگ هوایی داشته باشد. طبیعتاً واسطه این معامله هم کسی نبود جز ژنرال شماره یک در صحنه نبرد: قاسم سلیمانی. ماه جولای سال ۲۰۱۵، سلیمانی برای گفتگو با وزیر دفاع روسیه، و به گزارش برخی منابع، شخص پرزیدنت پوتین (ظاهراً سوار بر یک هواپیمای عمومی) به مسکو پرواز کرد. مداخله پوتین، ورق جنگ را به شکلی تعیین‌کننده به سود اسد برگرداند و ماه دسامبر سال ۲۰۱۶، چند روز پس از بازپس‌گیری حلب توسط نیروهای شبه‌نظامی سلیمانی و ارتش سوریه، تصاویری از او منتشر شد که نشان می‌داد دارد از بقایای قلب تاریخی شهر حلب دیدن می‌کند. سلیمانی بود که برای اقناع روسیه و از بین بردن تردیدهای این کشور برای ورود مستقیم به جنگ سوریه مرداد ۱۳۹۴ ملاقاتی ۱۴۰ دقیقه‌ای با پوتین داشت، تا روسیه را برای ورود به جنگ سوریه تشویق کند، با این قول و قرار که نیروی زمینی را ایران و حزب‌الله تقویت خواهند کرد و روسیه پشتیبانی هوایی را به عهده بگیرد. یک ماه بعد روسیه وارد جنگ سوریه شد و حکومت اسد را که حالتی از تلو تلو خوردن پیدا کرده بود، به‌سوی تثبیت راند» (قاسم‌نژاد، ۱۴۰۱: ۲۵).

علاوه بر بازسازی اتحادهای فرماندهی رسمی، سردار سلیمانی توانست از ظرفیت نیروهای چندملیتی غیررسمی نیز جهت تأمین امنیت منطقه‌ای استفاده کند؛ این مؤلفه یکی از نشانگان برجسته دیپلماسی نهضتی سردار سلیمانی بود. قاسم سلیمانی نگاه فراملیتی به تأمین امنیت منطقه‌ای داشت. ایشان نه تنها در ارتباط‌گیری با چندملیتی‌ها موفقیت‌های جدی بدست آورد، بلکه فراتر از آن موفق به تشکیل نیروهای چندملیتی نیز شد. اندیشکده شورای آتلانتیک اعتراف است: «ایران در محیط راهبردی پرتلاطم و متغیر غرب آسیا عملکرد موفقی داشته است. این کشور امروز با تهدیدی جدی مبنی بر حمله یا تهاجم (و به طریق اولی، اشغال) توسط یک قدرت خارجی مواجه نیست. پس از آغاز جنگ داخلی در سوریه در سال ۲۰۱۱، سلیمانی به بخشی از شبه‌نظامیان عراقی خود دستور داد تا برای دفاع از حکومت اسد راهی سوریه شوند. به همین منظور، وی همچنین گروه‌های شبه‌نظامی شیعه جدیدی را نیز تأسیس کرد؛ از جمله لشکر فاطمیون و تیپ زینبیون».

۲-۱-۸. توسعه توان نظامی نامتقارن

رهنامه جنگ نامتقارن ایران و استفاده تهران از روش‌های نامتعارف تقابل نظامی، یکی از بزرگترین چالش‌های پیش‌روی آمریکاست، تا جایی که تحلیلگران آمریکایی معتقدند واشنگتن با استفاده از قدرت گسترده نظامی توانسته به ظرفیت بازدارندگی مقابل کشورهایی مانند روسیه و چین دست پیدا کند؛ اما ایران از این قاعده مستثنی است. در این راستا، از تاکتیک‌های مهم سردار سلیمانی جهت تحقق مقاومت فعال در منطقه، توسعه توان نظامی نامتقارن بوده است. بر اساس گزارش مؤسسه بین‌المللی مطالعات راهبردی، ایران توانسته با استفاده از تاکتیک‌های تهاجمی دسته‌ای، استفاده از پهپادها و حملات سایبری، ژئوپلیتیک منطقه را جهت افزایش نفوذ در خاورمیانه به سود خود رقم بزند. سردار سلیمانی در سخنرانی خود در همدان این قدرت نامتقارن جمهوری اسلامی ایران را یادآور می‌شود: «آقای ترامپ قمارباز! ... شما از قدرت و ظرفیت‌های ما در منطقه به خوبی آگاه هستید. می‌دانید در جنگ نامتقارن چه قدر قدرتمند هستیم. بیایید، ما منتظران هستیم. ما مرد این میدان هستیم. شما می‌دانید که جنگ یعنی از بین رفتن تمام داشته‌های شما. شاید شما جنگ را آغاز کنید، اما این ما هستیم که پایان آن را تعیین خواهیم کرد.»

۳-۱-۸. تشکیل نیروهای چندملیتی و پیوند جغرافیایی مقاومت

ظهور داعش به‌عنوان یک جریان تروریستی - تکفیری که مورد حمایت ایدئولوژیک و مالی عربستان وهابی و مورد لطف و عنایت ویژه امریکا و رژیم صهیونیستی و ترکیه بود، با وجود لطمات فراوانی که به اسلام ناب وارده کرد، در تحقق نابودی رژیم صهیونیستی نقش بارزی دارد؛ چراکه این جریان ضداسلامی و مورد حمایت غرب زمینه‌هایی را جهت فعالیت در جغرافیای مقاومت برای جریان انقلاب اسلامی فراهم آورد که قبل از آن مهیا نبود. محور غربی - عربی - عبری برای از بین بردن هلال شیعی، اقدام به تشکیل گروه تروریستی - تکفیری داعش کردند. تا قبل از ظهور داعش پیوند جغرافیایی مستحکمی که محور مقاومت را به هم وصل کند، وجود نداشت و بسیاری از گروه‌هایی که بعدها با جریان مقاومت همسو شدند زمینه ظهور در جغرافیای منطقه را نیافته بودند. از طرف دیگر،

نقش امریکا در عراق بسیار زیاد بود و اجازه فعالیت به جریان انقلابی نمی‌داد. با ظهور داعش و ورود سپاه قدس به جریان مبارزه با داعش پیش‌بینی کمپین غربی - عربی - عبری به وقوع نپیوست و با پیروزی‌های بزرگ محور مقاومت، نقشه شوم آنان نقش بر آب شد. برعکس، سپاه قدس به فرماندهی شهید سلیمانی یک پیوند جغرافیایی بین ایران، عراق، سوریه و لبنان به وجود آورد که می‌تواند مسیر مطمئن و امنی برای پشتیبانی از محور مقاومت در مقابله با رژیم صهیونیستی باشد. این پیوند جغرافیایی از لحاظ راهبردی و ژئوپلیتیکی بسیار مهم است و رژیم صهیونیستی و امریکا را به هراس انداخته است؛ لذا حملات مکرر رژیم صهیونیستی به پایگاه‌های مقاومت حزب‌الله در سوریه و حمله امریکا به نیروهای حشدالشعبی در داخل عراق و مرز عراق و سوریه در این راستا قرار دارد که درصدد هستند که این پیوند جغرافیایی را قطع کنند (قاسم‌نژاد، ۱۴۰۱: ۲۵).

۴-۱-۸. مردمی‌سازی مقاومت

سردار سپهبد قاسم سلیمانی از جمله فرماندهان بزرگی است که در دوران دفاع مقدس تجربیات بی‌نظیری را آموخته و از نعمت نیروی بسیج در این دوران به‌خوبی آگاهی داشته است. تشکیل بسیج ریشه در اندیشه دفاعی و نظامی حضرت امام خمینی (ره) داشت و امام معتقد بودند جنگ و جهاد دفاعی در مقابل تجاوزگری صدام یک واجب کفایی است و لذا باید جنگ با تکیه بر نیروی گسترده مردمی و با بهره‌گیری از ایمان و معنویت، بعد انقلابی و روحیه بالای مردمی اداره شود. رکن عمده این دکترین، دفاع از عقیده و ایدئولوژی اسلامی است که نظام جمهوری اسلامی مرکز این عقیده را تشکیل می‌دهد. این نظریه در دوران دفاع مقدس تأثیر زیادی بر موفقیت رزمندگان اسلام داشته است؛ لذا سردار شهید قاسم سلیمانی با بهره‌گیری از تجربیات دفاع مقدس و همچنین شناخت میدانی از حکومت‌های منطقه غرب آسیا تلاش کرد محور مقاومت به‌صورت مردم‌پایه شکل بگیرد. استفاده از ظرفیت‌های اعتقادی، ایدئولوژیک و سیاسی مردم جغرافیای محور مقاومت با هر مذهب و قومیتی مورد تأکید سردار شهید سلیمانی بود.

در جنگ با داعش که به ظاهر یک نیروی سنی وهابی است و نمایندگی جریان عبری - عربی - غربی را برعهده دارد، سردار سلیمانی تلاش داشت مجموعه‌ای از نیروهای شیعی،

سنی، علوی، مسیحی، عرب، افغان، ایرانی، پاکستانی، سوری و عراقی را در کنار هم فرماندهی کند. با ظهور داعش در عراق به کمک کردها می‌شتابد و با فتوای جهاد آیت‌الله سیستانی نیروی حشدالشعبی را با فرماندهی شهید ابومهدی المهندس تشکیل می‌دهد. در سوریه نیروی دفاع ملی که به بسیج مردمی معروف است، با پیشنهاد سردار شهید همدانی و هدایت شهید سلیمانی تشکیل شد. بسیج مردمی سوریه متشکل از گروه‌های شیعه، سنی، علوی و مسیحی در مناطق مختلف این کشور بود. امروز به نظر می‌رسد سردار سلیمانی وحدت را به مسلمانان در مقابله با رژیم صهیونیستی بازگردانده است. نابودی رژیم صهیونیستی با تعامل و همکاری همه ملت‌های مسلمان و همه مذاهب تحقق خواهد پذیرفت و شالوده آن را سردار شهید سلیمانی ریخته است. به همین دلایل «اسماعیل هنیه» رهبر حماس با حضور در مراسم تشییع سردار شهید سلیمانی در نماز جمعه تهران، عنوان «شهید قدس» را به این مبارز جهان اسلام داد.

۵-۱-۸. افزایش قدرت چانه‌زنی در عرصه دیپلماتیک

با توجه به تأثیر مستقیم ایران در حفظ دولت‌های سوریه و عراق، شاهد آن هستیم که دولت ایران در اکثر چارچوب‌های منطقه‌ای برای حل بحران (نظیر روند آستانه ۱) حضور فعال داشته و یک بازیگر اثرگذار در روند تحولات غرب آسیا به‌شمار می‌آید. علاوه بر این، فعالیت‌های سردار سلیمانی به سایر دولت‌های منطقه‌ای نشان داد که با اتکا به نیروهای درون منطقه‌ای و بدون حضور نیروهای فرامنطقه‌ای، می‌توان امنیت را در منطقه ایجاد کرد.

۶-۱-۸. افزایش قدرت بازدارندگی برون‌مرزی از طریق دفاع پیش‌دستانه

برجسته‌ترین و مهم‌ترین کارویژه متولیان بخش نظامی-امنیتی یک کشور، گزینش و کاربست راهبرد مطلوب به‌منظور عینیت‌بخشی به امنیت مرزی-سرزمینی است. تصمیم‌سازان حوزه سیاسی-دفاعی ایران علاوه بر استقرار یگان‌های کارآزموده نظامی-اطلاعاتی در مناطق مرزی، اتخاذ یک راهبرد برون‌مرزی به‌منظور دور نگه داشتن تهدیدات از مرزهای بین‌المللی را اهرمی مناسب می‌پندارند که فقدان آن تأمین و تثبیت امنیت در

چنین محیط بحران‌زایی را دشوار می‌سازد. نمونه عینی اجرای این سیاست را در اقدامات سردار سلیمانی مشاهده می‌کنیم. این اقدامات ماهیت تهاجمی نداشته بلکه هدف پایه‌ای آن ایجاد نوعی سامانه بازدارنده و تدافعی جهت مقابله با منابع تهدید و نیز دورسازی تهدید از مرزها است.

۲-۱-۸. زمینه‌سازی جهت ایجاد موافقت‌نامه‌های راهبردی با عراق و سوریه

به اعتقاد بسیاری از کارشناسان منطقه، ایران می‌بایست قراردادهای راهبردی را با کشورهایی که نقش مستقیم در حفظ دولت‌های آن داشت، طراحی کرده تا پس از تغییر دولت‌ها، سیاست‌های آنان در قبال ایران تغییر نکند.

۸-۱-۸. تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد دفاع وطنی

از جمله این سازمان‌ها می‌توان به حشد الشعبی اشاره کرد. ماحصل تلاش سردار سلیمانی و همکاران وی در این عرصه این است که ایران امروز از یک شبکه گسترده با قابلیت عملیاتی سریع در منطقه غرب آسیا برخوردار است. این مسئله یک مزیت راهبردی به‌شمار می‌رود و ایران را در زمره پیشگامان موفق در طراحی و عملیاتی ساختن راهبرد شبیه‌سازی نیابتی قرار داده است. حمایت و تقویت شبکه‌های متحد و نیابتی، مقرون‌به‌صرفه‌ترین مسیر برای ایران جهت پیاده‌سازی و نیل به اهداف منطقه‌ای است. در سوریه نیز یک گروه صد هزار نفری با عنوان «نیروی دفاع ملی» به رهبری «هلال اسد» تشکیل شد (نجفی سیار، ۱۴۰۱: ۲۳).

۹-۱-۸. افزایش نفوذ سیاسی در عراق و سوریه از طریق گروه‌های نیابتی

در این زمینه می‌توان به حشد الشعبی اشاره کرد که متشکل از چهار جریان هم‌پیمان ایران یعنی کتائب حزب‌الله، سازمان بدر، عصاب اهل الحق و حزب‌الله نجبا هستند که قرار گرفتن فهرست این ائتلاف به رهبری هادی عامری به‌عنوان جناح سیاسی حشد الشعبی در رده دوم ائتلاف‌های پیروز انتخابات پارلمانی سال ۲۰۱۸ نشان از تداوم نفوذ متحد ایران در ساختارهای سیاسی عراق دارد.

سایر دستاوردهای شهید سلیمانی در تحقق دفاع ترکیبی عبارت‌اند از:

- حضور در عرصه‌های مختلف منطقه‌ای و تغییر موازنه نظامی منطقه، از طریق اثرگذاری بر نتایج جنگ‌های نیابتی، جنگ‌های داخلی و درگیری با افراط‌گرایان و تروریست‌ها در غرب آسیا؛
  - قدرت‌سازی و شبکه‌سازی در جبهه مقاومت در ابعاد جغرافیا، اندیشه، باورها و اهداف و تغییر موازنه نظامی منطقه؛
  - ایجاد جنگ نیابتی و موازنه وحشت علیه رژیم صهیونیستی؛
  - اتحادسازی فرمانطقه‌ای و ترغیب قدرت‌هایی همچون روسیه برای نقش‌آفرینی فعال در امنیت منطقه‌ای غرب آسیا؛
  - افزایش نفوذ و نقش منطقه‌ای ج.ا.ایران فراتر از مرزهای جغرافیایی متناسب با وزن ژئوپلیتیکی؛
  - ایجاد مدرسه فکری سربازان بدون مرز و ایجاد امتداد فکری مقاومت برای ایجاد حلقه بزرگتر امنیتی؛
  - شبکه‌سازی نیروهای محلی و بومی (زینبیون، فاطمیون، حیدریون، دفاع وطنی) نقش راهبردی حاج قاسم سلیمانی در شکل‌گیری محور مقاومت و مدیریت توحیدی آن؛
  - مهار تروریسم قبل قلمروسازی در مرزهای جمهوری اسلامی ایران.
- شهید سلیمانی دو اقدام مهم و اساسی در راستای دفاع ترکیبی انجام داده است: ۱. ترکیب راهبردهای جنگی. ۲. ایجاد روش‌ها و تاکتیک‌های غیرمعمول جنگی. این اقدامات به چهار دستاورد مهم منجر شد:
- ۱- پیروزی همزمان در هر سه سطح جنگ (راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی)، که به خروج بدون دستاورد ارتش آمریکا از منطقه غرب آسیا منجر شده است.
  - ۲- حفظ یکپارچگی جبهه مقاومت، به طوری که رزمندگان نیروی قدس و جبهه مقاومت در کنار سیم‌خاردهای رژیم صهیونیستی بوده و جاده مقاومت از تهران به گذرگاه قائم در عراق و بوکمال در سوریه و نهایتاً به دریای مدیترانه وصل

شده است. این امر باعث اشراف عملیاتی و دست برتر ج.ا.ایران در دسترسی به دریای مدیترانه شده است.

۳- حذف ابرقدرتی و قدرت هژمون امریکا، تحولات منطقه و جهان بیانگر این است که امریکا ابرقدرت نیست و در حال حاضر قدرت نفوذ جایگزین قدرت هژمون شده است. ج.ا.ایران دارای قدرت نفوذ و عمق راهبردی است.

۴- نابودی داعش و تروریسم در منطقه.

علاوه بر تجزیه و تحلیل کیفی به عمل آمده، به منظور احصاء دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی در سه سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی با ۲۰ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران جبهه مقاومت مصاحبه به عمل آمده که نتیجه آن در جدول زیر آمده است.

جدول شماره ۱- دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی در سطوح ملی، منطقه‌ای و جهانی			
سطوح	دستاورد	میانگین	فراوانی نسبی
ملی	۱- افزایش قدرت چانه‌زنی در عرصه دیپلماتیک	۳.۲	۵۱ و ۴
	۲- پیروزی همزمان در هر سه سطح جنگ	۳.۹	۵۳ و ۴
	۳- ایجاد روش‌ها و تاکتیک‌های غیرمعمول جنگی	۴.۳	۷۶ و ۷
	۴- ترکیب راهبردهای جنگی	۴.۴	۶۱
	۵- افزایش نفوذ و نقش ج.ا.ایران فراتر از مرزهای جغرافیایی	۴.۵	۷۱ و ۹
	۶- توسعه عمق راهبردی ج.ا.ایران با استفاده از راهبرد سرباز بدون مرز	۴.۶	۸۰ و
	۷- افزایش قدرت بازدارندگی برون‌مرزی از طریق دفاع پیش‌دستانه	۴.۷	۵۱ و ۴
منطقه‌ای	۸- تشکیل نیروهای چندملیتی	۴.۱	۵۰
	۹- پیوند و اتصال جغرافیایی محور مقاومت و حفظ آن	۴.۷	۶۷ و ۸
	۱۰- شبکه‌سازی و مردم‌پایه کردن محور مقاومت	۴.۶	۸۸ و ۴
	۱۱- هویت‌بخشی به محور مقاومت	۴.۵	۸۹
	۱۲- تقویت توان موشکی و پهپادی محور مقاومت	۴.۳	۵۱ و ۴
	۱۳- زمینه‌سازی برای ایجاد موافقت‌نامه‌های راهبردی با عراق و سوریه	۳.۴	۵۰ و ۷
	۱۴- تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد دفاع وطنی	۳.۵	۵۸ و ۲
جهانی	۱۵- افزایش نفوذ سیاسی در عراق و سوریه از طریق گروه‌های نیابتی	۳.۷	۶۰ و ۳
	۱۶- نابودی داعش و تروریسم در منطقه	۴.۳	۸۷ و ۷
	۱۷- شبکه‌سازی مقاومت در سطح فرامنطقه‌ای	۳.۲	۷۰ و ۵
	۱۸- توسعه توان نظامی نامتقارن	۴.۷	۵۱ و ۴

جدول شماره ۱- دستاوردهای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی در سطوح ملی، منطقه‌ای و جهانی			
سطح	دستاورد	میانگین	فراوانی نسبی
	۱۹- حذف ابرقدرتی و هژمون امریکا	۳.۳	۷۹ و ۵
	۲۰- تغییر موازنه‌ی نظامی جهان از طریق جنگ نیابتی	۴.۱	۶۲ و ۳
	۲۱- ایجاد موازنه‌ی وحشت علیه رژیم صهیونیستی	۳.۲	۵۴ و ۸
	۲۲- اتحادسازی فرمانطقه‌ای	۳.۴	۵۹ و ۶

۹. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

مقاله حاضر کاوشی بود در زمینه آموزه دفاع ترکیبی در عملکرد شهید سلیمانی و تبیین دستاوردهای آن در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که دفاع ترکیبی شهید سلیمانی «امنیت‌محور» است. رویکرد امنیت‌محور فرصت‌ساز و توان‌محور است؛ از این رو به «قدرت‌افکنی و قدرت‌سازی و قدرت‌افزایی» ختم می‌شود. این رویکرد کم‌هزینه، توان‌محور و توسعه‌ساز است، به همین دلیل مانع از تهاجم دشمن می‌گردد. رویکرد تهدیدمحوری علاوه بر هزینه‌ی زیاد، به بازدارندگی و حفظ وضع موجود ختم می‌شود. بازدارندگی چنانچه مؤثر نباشد، به جنگ تبدیل می‌گردد.

شهید سلیمانی از طریق دفاع ترکیبی، تهدیدهای متقارن و نامتقارن را از منطقه غرب آسیا دفع نموده است. دفاع ترکیبی از یک طرف «موازنه قوا» را به «موازنه مقاومت» تبدیل نموده و از سوی دیگر، باعث شکل‌گیری «جغرافیای یکپارچه مقاومت» در سطح منطقه و جهان شده است. دفاع ترکیبی شهید سلیمانی جهت تقابل با زیاده‌خواهی‌های امریکا در چارچوب «نگاه وسیع به جغرافیای مقاومت»، «نگاه وسیع فرامرزی»، «قناعت نکردن به منطقه خودمان» و «امتداد عمق راهبردی» و تعمیم آن به منطقه و جهان بوده است. شهید سلیمانی با ایجاد ظرفیت دفاعی و عملیاتی در جبهه مقاومت، ضمن ایجاد توازن در دو سوی معادله، توان دفاعی و بازدارندگی محور مقاومت را افزایش و امکان هرگونه تهاجم و تجاوز آشکار را از جبهه استکبار سلب کرد.

در پاسخ به سؤال فرعی اول دستاوردهای ملی دفاع ترکیبی شهید سلیمانی شامل موارد زیر است:

۱. افزایش قدرت چانه‌زنی در عرصه دیپلماتیک؛
۲. پیروزی همزمان در هر سه سطح جنگ؛
۳. ایجاد روش‌ها و تاکتیک‌های غیرمعمول جنگی؛
۴. ترکیب راهبردهای جنگی؛
۵. افزایش نفوذ و نقش ج.ا.ایران فراتر از مرزهای جغرافیایی؛
۶. توسعه عمق راهبردی ج.ا.ایران با استفاده از راهبرد سرباز بدون مرز؛
۷. افزایش قدرت بازدارندگی برون‌مرزی از طریق دفاع پیش‌دستانه.

در پاسخ به سؤال فرعی دوم، دستاوردهای منطقه‌ای دفاع ترکیبی شهید سلیمانی شامل موارد زیر است:

۱. تشکیل نیروهای چندملیتی؛
۲. پیوند و اتصال جغرافیایی محور مقاومت و حفظ آن؛
۳. شبکه‌سازی و مردم‌پایه کردن محور مقاومت؛
۴. هویت‌بخشی به محور مقاومت؛
۵. تقویت توان موشکی و پهپادی محور مقاومت؛
۶. زمینه‌سازی برای ایجاد موافقت‌نامه‌های راهبردی با عراق و سوریه؛
۷. تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد دفاع وطنی؛
۸. افزایش نفوذ سیاسی در عراق و سوریه از طریق گروه‌های نیابتی؛
۹. نابودی داعش و تروریسم در منطقه.

در پاسخ به سؤال فرعی سوم، دستاوردهای جهانی دفاع ترکیبی شهید سلیمانی شامل موارد زیر است:

۱. شبکه‌سازی مقاومت در سطح فرامنطقه‌ای؛
۲. توسعه توان نظامی نامتقارن؛
۳. حذف ابرقدرتی و هژمون امریکا؛

۴. تغییر موازنه‌ی نظامی جهان از طریق جنگ نیابتی؛

۵. ایجاد موازنه‌ی وحشت علیه رژیم صهیونیستی؛

۶. اتحادسازی فرامنطقه‌ای.

۹-۱. پیشنهادها

- اولویت اول رهنامه دفاعی نیروهای مسلح توجه به اجرای دفاع ترکیبی پیش‌دستانه و پیشگیرانه باشد،
- توسعه بازدارندگی ترکیبی از طریق شبکه‌ای نمودن مقاومت در عمق راهبردی جبهه مقاومت،
- ایجاد موازنه وحشت علیه رژیم صهیونیستی از طریق افزایش توان موشکی و پهبادی گروه‌های مقاومت در امتداد دفاع ترکیبی شهید سلیمانی.

منابع

الف - فارسی

- آیت‌الله خامنه‌ای، سید علی (بدون تاریخ). *بیانات*، قابل دسترسی www.khamenei.ir.
- اکبری، حسین (۱۴۰۱). «نقش شهید سلیمانی و جبهه مقاومت بر افول هیمنه استکبار و نظم جدید جهانی»، *همایش بین‌المللی مکتب شهید سلیمانی*. تهران: بنیاد حفظ و نشر آثار شهید سپهبد قاسم سلیمانی.
- هافمن، بروس (۲۰۱۷). *مذهب شورشی‌ها: مفاهیم راهکنشی و راهبردی آن*. تهران: دانشگاه امام حسین (ع).
- ریاضی، وحید و همکاران (۱۴۰۰). «معرفی مؤلفه‌ها و ابزارهای جنگ ترکیبی آمریکا علیه ج.ا.ایران»، *راهبرد دفاعی*، ۱۹ (۷۳)، ۳۷-۶۷.
- شاه‌محمدی، مهسا (۱۴۰۱). «نقش شهید سلیمانی و امنیت منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای»، *همایش بین‌المللی مکتب شهید سلیمانی*. تهران: بنیاد حفظ و نشر آثار شهید سپهبد قاسم سلیمانی.
- عباس‌زاده، هما (۱۴۰۱). «نقش شهید سلیمانی در سیاست خارجی ج.ا.ایران»، *همایش بین‌المللی مکتب شهید سلیمانی*. تهران: بنیاد حفظ و نشر آثار شهید سپهبد قاسم سلیمانی.
- قاسمی، فرهاد، و اسماعیلی، ایرج (۲۰۲۱). «جنگ ترکیبی در سیستم بین‌المللی پیچیده آشوبی»، *مدیریت نظامی*، ۱۷ (۶۶)، ۵۲-۹۲.
- قاسم‌نژاد، یونس (۱۴۰۱). «شهید سلیمانی و تحقق نظریه مقاومت فعالانه»، *همایش بین‌المللی مکتب شهید سلیمانی*. تهران: بنیاد حفظ و نشر آثار شهید سپهبد قاسم سلیمانی.
- کلانتری، فتح‌الله (۱۴۰۲). *جنگ ترکیبی*. تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس شهید سپهبد پاسدار حاج قاسم سلیمانی.
- کلانتری، فتح‌الله (۱۴۰۲). «دکترین جهادی شهید سلیمانی در تقابل با دکترین نظامی آمریکا»، *مطالعات دفاع مقدس*، ۹ (۳۳)، ۲۳۱-۲۰۵.

- محبی، محسن (۱۴۰۱). «جنگ ترکیبی»، ماهنامه صیانت پایدار.
- نجفی سیار، رحمان (۱۴۰۱) و «نقش شهید سپهد سلیمانی در پیشبرد دیپلماسی نهضتی در منطقه غرب آسیا»، همایش بین‌المللی مکتب شهید سلیمانی. تهران: بنیاد حفظ و نشر آثار شهید سپهد قاسم سلیمانی.

ب- انگلیسی

- Cruceru, V. (2014). “*On contemporary warfare: short review of specific concepts*”. Land Forces Academy Review.
- Klein, M. (2015). “*Russia’s New Military Doctrine*”, Available at: <https://www.swp-berlin.org.pdf>.
- Fleming, B. P. (2015). *Hybrid threat concept: Contemporary war*. military planning and the advent of unrestricted operational art.
- Fridman, O. (2017). “*The Danger of Russian Hybrid Warfare*”, Cicero Foundation Great Debate Paper.
- Herta, L-M. (2017). *Hybrid Warfare, A Form of Asymmetric Conflict*, International Conference Knowledge-based Organization, Available: www.researchgate.net.